

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЇ «СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК»

Наразі в Україні відбувається реформа системи надання соціальних послуг, розробляються механізми соціального замовлення, переосмислюється роль державних соціальних служб та неурядових організацій у здійсненні соціальної роботи у громадах. Політичні та економічні трансформації в Україні протягом останніх десятиліть загострили проблеми життєдіяльності населення, викрили нові суспільні протиріччя. Принципові зміни підходів до формування і реалізації соціальної політики держави, які сталися в державі останнім часом, зумовили виникнення нових проблем, яких до того не існувало. Передусім це стосується відносно нової для країни сфери діяльності – соціальної роботи. Соціальна робота – одна з основних галузей, за якою оцінюється рівень та якість життя в суспільстві.

Перед сучасним соціальним працівником постають нові соціальні проблеми, які потребують вирішення, розширюється коло об'єктів соціальної роботи. З огляду на це, актуальним є питання підготовки висококваліфікованих соціальних працівників, готових працювати у нових умовах, реагувати на нові суспільні виклики, професійно надавати соціальні послуги.

В Україні не вистачає висококваліфікованих фахівців у даній галузі, які могли б професійно здійснювати роботу з діагностики і прогнозування соціальних процесів, надавати профілактичну, соціально-терапевтичну, психологічну, педагогічну і правову допомогу різним категоріям населення. Це зумовлено тим, що в нашій країні тільки з середини 90-х років ХХ століття розпочалася професійна підготовка соціальних працівників. На той час у соціальних працівників не було практичного досвіду роботи в цій галузі, а також науково-теоретичних розробок з актуальних питань соціальної роботи та підготовки фахівців для соціальної сфери.

Науковці, які зробили вагомий внесок у розвиток соціальної роботи в Україні: А. Г. Горілий, І. Д. Зверева, О. Г. Карагодіна, М. П. Лукашевич, І. І. Мигович, В. А. Поліщук, Т. В. Семигіна, С. В. Толстоухова.

Метою статті є: аналіз історичних передумов виникнення та розвитку в Україні професії «соціальний працівник».

Історія свідчить про те, що починаючи з найдавніших часів у різних країнах і в різний час формувався особливий вид діяльності – соціальна робота. Її роль стає особливо значущою, коли мова йде про задоволення інтересів та потреб соціально вразливих категорій громадян, людей з обмеженими можливостями для свого повноцінного функціонування в суспільстві – інвалідів, людей поважного віку, дітей-сиріт, безробітних та ін.

Перші соціальні працівники з'явилися у деяких європейських країнах (Великій Британії, Німеччині) і США у кінці XVIII ст. Це були представники благодійних організацій (спочатку їх називали «доброчливими відвідувачами»); термін «соціальний працівник» був введений С. Паттеном у 1900 р.), які на добровільних засадах надавали допомогу біднякам, формували у них вміння і навички самодопомоги, сприяли у здобутті освіти, працевлаштуванні, проявляли турботу про здоров'я цієї категорії населення [10].

Загалом, процес здобуття соціальним працівником професійного статусу завершився у кінці XIX ст., пройшовши такі *стадії*:

- формування групи людей, для яких надання соціальної допомоги стало основним видом діяльності;
- нагромадження досвіду практичної соціальної роботи, дедалі більш глибокого його усвідомлення;
- поступове формування теоретичних засад професійної соціальної роботи;
- відкриття спеціальних навчальних закладів для підготовки фахівців соціальної роботи;

- формування системи професійних асоціацій; розгортання політичної кампанії, спрямованої на формування соціальної політики, як основи для здійснення практичної соціальної роботи;

- розробка та впровадження Етичного кодексу соціального працівника [8].

Якщо говорити узагальнено, то люди, які надавали допомогу нужденним, були завжди. Основною передумовою становлення професії соціального працівника було надання благодійної допомоги нужденним спочатку на церковно-приходському рівні, а далі й на рівні світському.

У часи СРСР діяла єдина державна система соціального обслуговування та страхування, що мала на меті поступово вирівнювати рівень життя різних груп населення і тих, хто особливо потребував соціальної допомоги, за рахунок суспільних фондів споживання, зосереджених у руках держави. У розподілі фондів брали активну участь громадські організації, насамперед, професійні спілки.

Незважаючи на те, що в Україні професія соціального працівника є відносно молодого, процес її становлення здійснювався не з нульової позначки. Витоки історії соціальної роботи в Україні слід шукати в зародженні процесів підтримки та взаємодопомоги у східнослов'янських племен, які перебували на такій стадії свого розвитку, що відповідає первісному суспільству. Необхідно зазначити, що предкам українців була властива лагідна вдача; серед рис характеру переважали гостинність, добросердечність, співчутливість [8].

Аналізуючи передумови професіоналізації соціальної роботи в Україні, Г. Попович наводить дані, які дають підставу стверджувати, що до 1917 р. цей процес багато в чому був подібний до того, який відбувався у європейських державах і США. Проте, розпочата професіоналізація на тривалий час була порушена у зв'язку із наданням цьому виду діяльності особливого характеру відповідно до нової політичної доктрини соціалістичного розвитку країни [10].

Як самостійна сфера наукової і професійної діяльності соціальна робота не визнавалася, оскільки саме вживання цього терміну автоматично передбачало визнання наявності соціальних проблем у соціалістичній державі. Специфічною

формою розвитку соціальної роботи протягом семи десятиліть була система соціального забезпечення, державного страхування та охорони здоров'я, особливо у сфері охорони материнства та дитинства, патронажу і диспансеризації, освіти, культури, пенітенціарної системи [5, 9].

Л. Міщик зазначає, що розвиток системи соціальної роботи гальмувався організаційною, кадровою, фінансовою незабезпеченістю. Процес ускладнювався сформованим підходом, відповідно до якого функції соціального працівника розподілялися поміж традиційно діючими службами, установами освіти, охорони здоров'я, спорту, дозвілля, внутрішніх справ, соціального забезпечення. Такий підхід до організації соціальної роботи не задовольняв потреби ані окремих індивідів, ані суспільства в цілому. Тому постала об'єктивна необхідність у ліквідації роз'єднаності соціальних, педагогічних, психологічних, правових заходів і зорієнтованості системи служб соціальної допомоги населенню на реалізацію його потреб [5].

Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. в Україні сформувалися всі необхідні умови для переходу від окремих елементів практичної діяльності у соціальній роботі до державного рівня вирішення проблеми організації системи служб соціальної допомоги населенню, працівникам і службовцям з розгалуженою структурою та кадровим забезпеченням.

Як самостійний вид професійної діяльності соціальна робота в Україні починає розвиватися з 1991 року, коли постановою Держкомпраці СРСР у квітні 1991 року до кваліфікаційного довідника посад включено посаду «фахівець з соціальної роботи», яка еквівалентна прийнятій в міжнародній практиці посада соціального працівника з вищою освітою.

Становлення в нашій країні нової професії «соціальний працівник», розгортання мережі закладів, які надають різнобічну допомогу літнім людям, особам з обмеженими можливостями, сім'ям, дітям, позбавленим батьківського піклування та іншим категоріям населення, обумовили необхідність підготовки відповідних фахівців, які поряд з оволодінням системою професійних знань і

умінь, повинні бути наділені такими морально-духовними якостями як милосердя, гуманність, соціальна справедливість, емпатія, терпимість та ін.

Вітчизняний досвід соціальної допомоги нужденним і зарубіжні інноваційні проекти з підтримки вразливих категорій населення стали тим фундаментом, на якому в останнє десятиріччя вибудовується соціальна робота в Україні. Вона має свої особливості, зумовлені досвідом минулого і впливом сучасних світових тенденцій.

Література

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Зверевої. – К., Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
2. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. ; за заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
3. Файер О. А. Поняття професійної діяльності та її структурні елементи [Електронний ресурс] / О. А. Файер // Університетські наукові записки. – 2009. – № 3. – С. 126–129. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
4. Тимошенко Н. Є. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2 : навч. посіб. / Тимошенко Н. Є. – К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. – 264 с.

Відомості про авторів:

Тимошенко Наталія Євгенівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка.

Домашня адреса:

02068

м. Київ

вул. Драгоманова 1к, кв. 225

моб. тел. 066-740-36-82

електронна адреса: tim.nata.e@gmail.com